

Nieuwsbrief 24

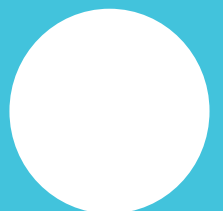
Het archeologisch onderzoek in Mechelen 2014-2015

Sites 2014-2015

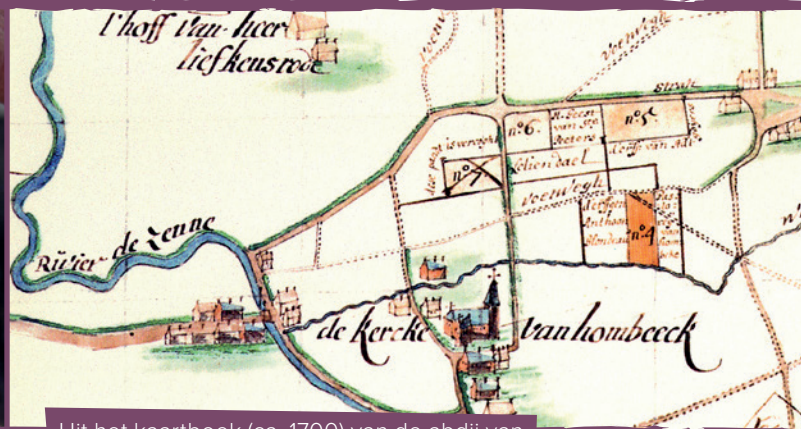
Erfgoeddepot

Nieuwe regelgeving

Sinte Mettetuin

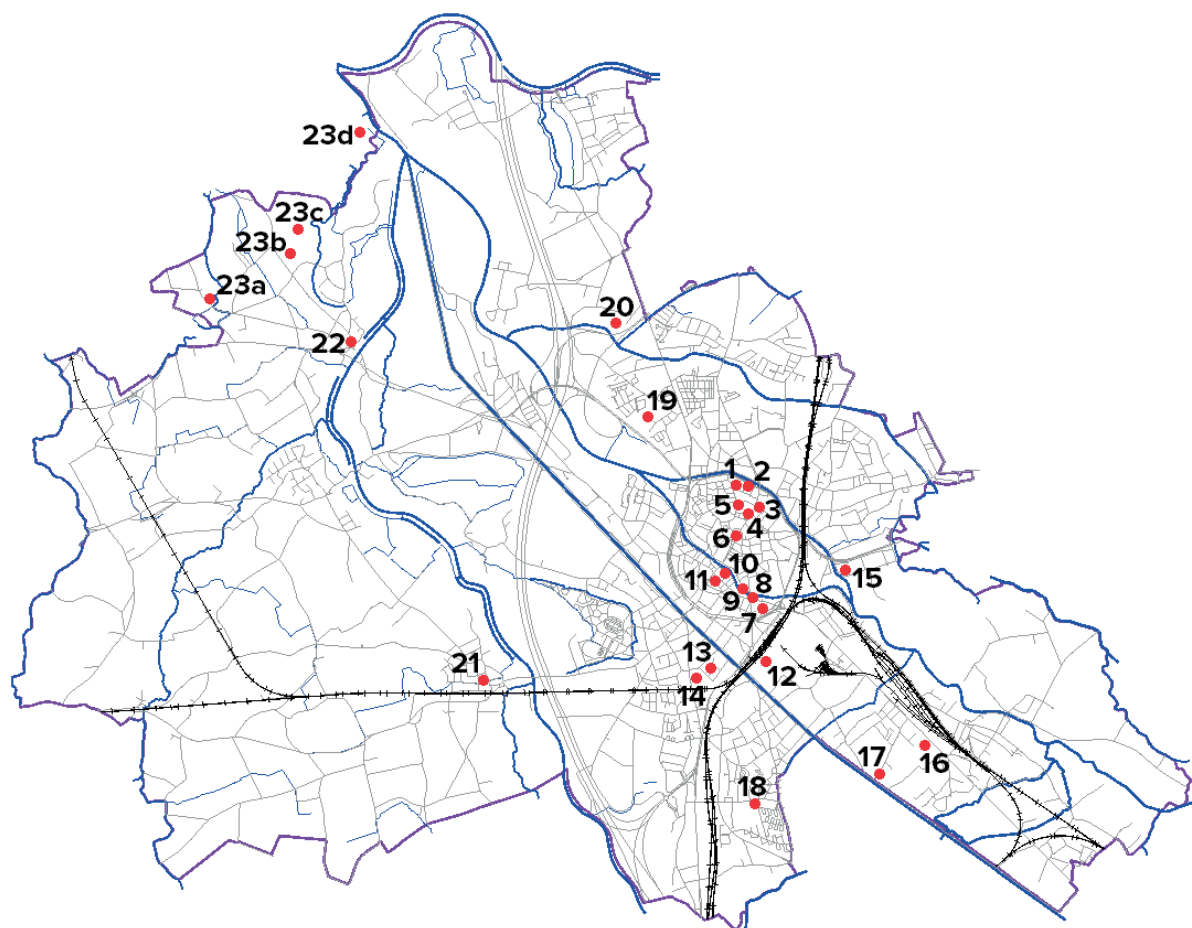
Zogenaamde ogenkraal uit een Romeinse waterkuil (23c)

Uit het kaartboek (ca. 1700) van de abdij van Grimbergen met centraal de Dorpsloop (21)

Archeologisch onderzoek in Mechelen 2014-2015

De afgelopen jaren hebben archeologen weer heel wat Mechelse grond verzet. Bij al deze projecten was de stedelijke dienst Archeologie nauw betrokken. De belangrijkste resultaten hebben we in een overzicht gegoten. Hieronder vind je een kaartje waarop de verschillende sites zijn aangeduid. In de historische stadskern zijn vooral sporen uit de (post)midleleeuwse periode aan het licht gekomen, in het buitengebied dateren ze vaak uit de metaaltijden en de Romeinse tijd.

Crematiegraf wordt in kwadranten opgegraven (20)

Aanleggen van proefsleuven en kijkvensters (17)

Drinkwaterleiding Walem-Tisselt (23)

Naar aanleiding van de aanleg van een nieuwe ca. 9,2 km lange drinkwaterleiding van Walem naar Tisselt, voerde BAAC Vlaanderen in opdracht van Denys een gefaseerd vooronderzoek uit. Dit leverde uiteindelijk zes sites op die in aanmerking kwamen voor een opgraving.

Aan de **Schotelveldstraat in Heffen^(a)** kwamen twee (hoofd)gebouwen uit de Romeinse tijd en enkele spiekers (bijgebouwtjes die dienst deden als opslagplaats) uit de ijzertijd en/of Romeinse tijd aan het licht. Op het zuidelijke deel van het **akkercomplex De Tien Vierde Delen^(b)**, ten noorden van de Grote Mierenstraat in Heffen, vonden de archeologen spiekers uit de ijzertijd en sporen van menselijke activiteit in het vroegmesolithicum en in het laatneolithicum en/of de bronstijd. Op het noordelijke deel^(c) troffen ze enkele waterkuilen en -putten uit de Romeinse tijd aan.

De opgraving aan de **Rupeldijk in Heindonk^(d)** tenslotte leverde twee houtskoolmeilers (voor de productie van houtskool) uit de Romeinse tijd op.

Leibeekstraat-Sint-Martinusstraat (21)

Voorafgaand aan de herinrichting van de dorpskern van Hombeek laat de stad een archeologisch onderzoek uitvoeren. Fase 1 van

het onderzoek werd in 2015 uitgevoerd door studiebureau ODIN, bijgestaan door heemkundekring Hoembeka en de stedelijke dienst Archeologie. Uit booronderzoek blijkt dat de zone meteen ten zuiden van het kerkhof en die van het Stationsplein in het verleden al zijn afgegraven. In andere zones, rondom de kerk en ten noorden van het dorps huis waar vroeger de oude pastorij stond, bevat de bodem zoveel puin dat een evaluatie pas kan in een volgende fase.

We verwachten vooral vondsten op het perceel ten westen van het dorps huis, gezien het intacte bodemprofiel. Opmerkelijk is dat de vroegere Dorpsloop (ook wel Pastorijbeek of verkeerdelijk Leibeek genoemd) zijn oorsprong vindt in een oud beekdal dat zich geleidelijk aan heeft opgevuld. De bodem van het beekdal bevindt zich op ca. 6,60 m diepte en gaat mogelijk terug tot het vroegholocene, zo'n 10 000 jaar geleden.

Blokhuisstraat (20)

BAAC Vlaanderen voerde, in opdracht van D+A Consult, een archeologische opgraving uit in de Blokhuisstraat en trof hierbij archeologische sporen aan uit diverse perioden. Vooral de periode late bronstijd tot vroege ijzertijd is goed vertegenwoordigd met een deel van een huisplattegrond, een crematiegraf en mogelijk ook twee

spiekers (bijgebouwtjes die dienst deden als opslagplaats). Uit de ijzertijd dateren enkele kuilen met resten van handgevormd aardewerk en mogelijk ook een (hoofd)gebouw. Dankzij C14-onderzoek (radiokoolstofanalyse) kon een bijgebouw gedateerd worden in de Romeinse tijd. Drie forse paalkuilen markeren vermoedelijk de plaats van een zeldzame tweebeukige constructie uit de volle middeleeuwen. Op de omliggende percelen worden nog meer sporen van deze nederzettingen verwacht.

Muizenvaart-Leemputstraat (17)

Bij het kruispunt van de Muizenvaart en de Leemputstraat voerde Studiebureau Archeologie in opdracht van Willemen Real Estate in 2015 een proefsleuvenonderzoek uit. In het oostelijke deel van het onderzoeksgebied vonden ze een cluster van kleine prehistorische paalkuilen. Een greppel bleek een fragment handgevormd aardewerk te bevatten, wellicht uit de middenbronstijd. Verder naar het noorden kwamen nog meer stukjes handgevormd aardewerk aan het licht, naast enkele vuurstenen artefacten. Vermoedelijk gaat het om verspoeld materiaal uit het laatneolithicum of de vroege bronstijd. Het noordoostelijke deel van het plangebied komt in aanmerking voor een opgraving.

Sectie van de kringgreppel uit de bronstijd (12)

Kuil met een quasi complete pot uit de ijzertijd (12)

Stationsomgeving (12)

Begin 2015 kwam er een einde aan het archeologisch onderzoek door All-Archeo bij de werken achter het station Mechelen in opdracht van THV Mechelen-Stationsparking. Bij dit onderzoek, gefaseerd over een periode van twee jaar, kwamen resten van diverse spoorweggebouwen en andere spoorweginfrastructuur aan het licht. Ze geven een mooi beeld van de evolutie van het station in de periode 1835-1950 en de werking van de oudste spoorwegwerkplaats op het Europese vasteland. Het vooronderzoek wees al uit dat een deel van het terrein was opgehoogd en dat daaronder mogelijk nog oudere resten verborgen lagen. De archeologen vonden inderdaad verschillende kuilen met aardewerk uit de ijzertijd en resten van een – in deze regio uiterst zeldzame – kringgreppel uit de vroege of middenbronstijd met een diameter van ca. 30 m. Deze maakt deel uit van een grafmonument. Twee potten uit de vroege ijzertijd – mogelijk een offer – zijn quasi compleet en kunnen na conservatie worden tentoongesteld.

Hof van Cortenbach (11)

Vlakbij de Korenmarkt, tussen de Onze-Lieve-Vrouwestraat en Ziekeliedenstraat, ligt het projectgebied Cortenbach, genoemd naar het

16de-eeuwse stadspaleis waarvan nog delen bewaard zijn. Terwijl de stad instaat voor de restauratie en herbestemming van het bouwkundig erfgoed, zal een projectontwikkelaar de rest van de site invullen met handelsruimten, appartementen en een ondergrondse parking. Woningbouw Dockx liet All-Archeo in oktober 2015 een archeologisch vooronderzoek uitvoeren. Bij het graven van twee proefputten bleek de natuurlijke bodem vrij hoog te zitten, op een diepte van slechts 1 tot 1,5 m. Naast enkele funderingsmuren waarvan de oudste teruggaan tot de 14de eeuw, vonden de archeologen ook verschillende grote kuilen gevuld met post-middeleeuws materiaal. Waarschijnlijk zal een vervolgonderzoek gebeuren in de loop van 2016.

Zoutwerf-Maalderijstraatje (10)

Van midden 2015 tot begin 2016 voerde All-Archeo een gefaseerde opgraving uit op de hoek van de Zoutwerf en het Maalderijstraatje, in opdracht van Stonos Construct. Hier stond tot het midden van de vorige eeuw de zogenaamde Lepelaar, een pand met een indrukwekkende gotische gevel. De Lepelaar

Zicht (ca. 1900) op het zogenaamde achterhuis in laat-gotische stijl (11)

raakte echter zwaar beschadigd tijdens WOII en stortte kort nadien in. Hoewel de materiaalstudie en het natuurwetenschappelijk onderzoek nog volop aan de gang zijn, kunnen we alvast enkele opvallende resultaten prijsgeven. De oudste sporen dateren vermoedelijk uit de 12de-13de eeuw. Dan verschijnen de eerste muren en lemen vloeren met haard. Verder vonden de onderzoekers nog een oude gracht, een restant van een gekasseid pad en een houten waterleiding. Achteraan bevonden zich de resten van een haringhang of haringrokerij. Het bestaan van haringhangen op deze locatie blijkt ook uit historische

19-eeuwse prent van Jan-Baptist De Noter met centraal de Lepelaar (10)

bronnen vanaf de 16de eeuw. Enkele stukken hout werden verzameld in functie van onderzoek naar hergebruik en datering en er werden stalen genomen uit verschillende beerputten en -kuilen voor verdere analyse.

Lange Schipstraat (9)

Voorafgaand aan de bouw van appartementen met een ondergrondse parking tussen de Dijle en Lange Schipstraat, deed studiebureau ARCHEBO in september 2015 een archeologisch vooronderzoek, in opdracht van de firma Hooyberghs. Historische kaarten tonen aan dat het terrein al in de 16de eeuw bebouwing kende. Bij het graven van de proefsleuven bleek het bodemarchief er jammer genoeg ernstig verstoord door eerdere ingrepen, in het bijzonder door het plaatsen van een groot aantal pijlers in gewapend beton in de jaren 1970-1980.

Desondanks werd in één van de sleuven een interessante ontdekking gedaan: een stuk van een oude keermuur, op ca. 7 m van de huidige waterkering. Dendrochronologisch onderzoek (analyse van de jaarringen) wees inmiddels uit dat deze van omstreeks 1125 dateert. Dit bevestigt het vermoeden dat we al hadden, nl. dat de Dijle in die tijd een stuk breder was dan vandaag.

Vijfhoek (8)

De resultaten van deze opgraving kwamen al aan bod in nieuwsbrief 23 (zie www.mechelen.be/nieuwsbrief-archeologie voor dit en eerdere nummers). De opgraving werd in het voorjaar van 2015 uitgevoerd door Studiebureau Archeologie in opdracht van de stad Mechelen, voorafgaand de bouw van een grote boombunker aan de Vijfhoek.

Hof van Egmont (7)

De naam van woonzorgcentrum Hof van Egmont verwijst naar het nabijgelegen stadspaleis dat in de 16de eeuw eigendom was van de graaf van Egmont. Na diens doodvonnis en onthoofding werd de residentie verkocht en omgevormd tot godshuis voor arme kinderen, het zogenaamde Sint-Heilwichgodshuis alias de Putterij. Het pand werd afgebroken in 1839 voor de aanleg van de Graaf van Egmontstraat. In 1861 werd op het terrein een eerste bejaardentehuis opgericht. In november 2015 kwamen bij vooronderzoek door studiebureau ARON in opdracht van Sociaal Huis Mechelen meerdere (post)middel-eeuwse lagen en sporen aan het

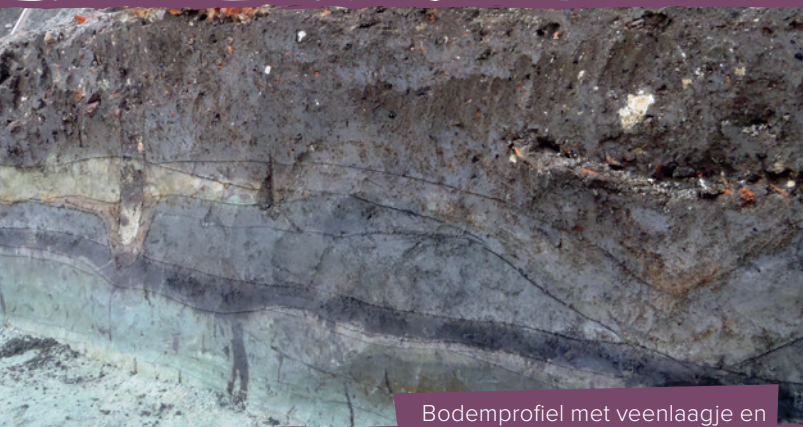
licht. Op basis van deze resultaten werd geadviseerd om voorafgaand aan de bouw van een nieuw woonzorgcentrum een opgraving te uitvoeren. Wellicht gebeurt dit gefaseerd in de loop van de periode 2017-2020.

Scheerstraat-Frederik de Merodestraat (6)

In nieuwsbrief 22 werd al uitvoerig bericht over de eerste resultaten van de opgraving die door de stedelijke dienst Archeologie werd uitgevoerd op de hoek van de Scheerstraat en Frederik de Merodestraat, vlakbij de Grote Markt. Al onze nieuwsbrieven kan je terugvinden op www.mechelen.be/nieuwsbrief-archeologie.

Foto uit 1958 van de achterzijde van het eerste bejaardentehuis (7)

Bodemprofiel met veenlaagje en ophogingspakketten (5)

Goswin de Stassartstraat-Van Hoeystraat (5)

Sinds 2014 is in het voormalige Sint-Elisabethziekenhuis het Hotel Elisabeth gevestigd. Aan de verbouwingen en de aanleg van een ondergrondse parking ging een gefaseerd archeologisch onderzoek vooraf, uitgevoerd in 2012-2014 door ARCHEBO in opdracht van Maxi Bouwpromotions.

Het terrein helde oorspronkelijk af in de richting van de Van Hoeystraat en de vroegere Heergracht (vliet). Regelmatig waren er overstromingen. De aanwezigheid van een veenlaagje duidt op een periode van stabiliteit.

De archeologen troffen naast zandwinningskuilen en (perceel)grepels ook een poel aan, gevuld met vooral 13de-14de-eeuws materiaal waaronder enkele quasi volledige potten. Deze sporen bleken afgedekt door ophogingspakketten waarmee men het terrein bouwrijp had gemaakt. Bewoningssporen waren er o.a. in de vorm van funderingsmuren, beerbakken, tonputten en puinkuilen. Hoewel het nog wachten is op de resultaten van het natuurwetenschappelijk onderzoek, lijkt het erop dat de oudste bewoning teruggaat tot de 15de eeuw.

Hof van Busleyden (4)

De tweede fase van de renovatie en uitbreiding van het stadsmuseum Hof van Busleyden is momenteel in volle gang. In het kader daarvan werd in de winter van 2015-2016 een archeologische werfbegeleiding uitgevoerd door Monument Vandekerckhove in samenwerking met de stedelijke dienst Archeologie. De zone waar het onderzoek plaatsvond, ligt in de kleine noordelijke binnentuin, ter hoogte van de voormalige conciërgewoning. De oudste sporen dateren uit de 16de eeuw: resten van een achterhuis dat vermoedelijk deel uitmaakte van het erf van ene Marie Hals. Daarnaast werden ook perceelmuren en een stuk van een gekasseide binnenplaats aangetroffen die wellicht rond 1560 behoorde tot het erf van Philips van Ophem. Rond 1600 werden beide terreinen eigendom van de prins van Arenberg. Vanaf 1619 maakte het terrein deel uit van de Berg van Barmhartigheid. Van dit pandjeshuis werd tijdens het onderzoek een bijgebouw met keuken en wasplaats opgegraven.

Lange Heergracht-Frederik de Merodestraat (3)

In augustus 2015 werd door All-Archeo in opdracht van Mermimmo een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd op de hoek van de Lan-

ge Heergracht en Frederik de Merodestraat, naar aanleiding van een geplande nieuwbouw met ondergrondse parking.

Het terrein ligt vlak langs de Heergracht. Langs deze vliet woonden in de middeleeuwen heel wat ververs en volders (vullen is een belangrijke stap in het productieproces van kwaliteitslaken).

Met een proefput konden de onderzoekers de bodemopbouw in kaart brengen. Tussen ca. 1,6 en 3 m diep blijken zich archeologisch interessante lagen te bevinden: cultuurlagen uit de late middeleeuwen tot nieuwe tijd, een ophogingslaag uit de late middeleeuwen en een organisch (veen)laagje uit de middeleeuwen bovenop rivier- of beekafzettingen. De resultaten van dit vooronderzoek zullen als basis dienen voor het bepalen van de opgravingsstrategie.

Edgard Tinellaan (2)

In september 2015 startte de stedelijke dienst Archeologie in samenwerking met Monument Vandekerckhove een archeologische opgraving op het terrein van de voormalige rijkswachtkazerne aan de Edgard Tinellaan. Net als enkele jaren geleden aan de Stompaelrtshoek (zie nieuwsbrief 20, www.mechelen.be/nieuwsbrief-archeologie) werden hier sporen gevon-

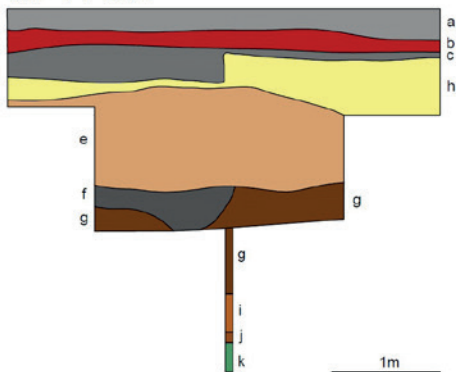
Houten waterbekken met verstevigde oevers (2)

WP1 PR ZO

WP1 PR Z

Profieltekening van de proefput met verschillende lagen (3)

den van middeleeuwse lakenramen (Mechels laken was van topkwaliteit en werd naar heel Europa geëxporteerd) en van het gebruik als bleekweide vanaf de late 16de eeuw.

Tijdens de opgraving troffen we een groot houten waterbekken aan dat vermoedelijk bij de bleekweide hoorde en perfect vergelijkbaar is met de structuren die we aantroffen aan de Stompaertshoek. Bijzonder is de vondst van een grote visvijver van bijna 50 m lang en ca. 18 m breed, die in de historische bronnen vermeld wordt vanaf 1473. In de loop van 2016-2017 volgt nog een tweede opgravingscampagne. Meer hierover lees je in een volgende (digitale) nieuwsbrief. Je kan het onderzoek ook volgen op www.facebook.com/archeologie.mechelen.

Predikherenklooster (1)

Momenteel is de restauratie van het voormalige predikherenklooster op de hoek van de Goswin de Stassart- en Jodenstraat nog volop bezig, maar in 2018 zal de stadsbibliotheek hier haar intrek nemen. De werken gaan gepaard met een archeologisch onderzoek. In de winter van 2015-2016 voerde Studiebureau Archeologie in opdracht van Renotec een opgraving uit in de pandgangen. Daarbij kwam een veertigtal grafstenen aan het licht,

daterend uit de 17de-18de eeuw. De meeste horen toe aan de eerste bewoners van het klooster, de dominicanen. De Mechelse dominicanen of predikheren komen oorspronkelijk uit 's-Hertogenbosch, waar ze in 1632 verdreven werden. Ook blijken er enkele zusters van de derde orde begraven. In de volksmond werden deze de kwezels van de Kluis genoemd, naar het pand dat ze bewoonden vlak naast het klooster. De grafstenen zijn uitzonderlijk goed bewaard en zullen bij de heraanleg van de vloer opnieuw een plaats krijgen in de oostelijke pandgang.

Vooronderzoeken die geen vondsten opleverden

Terwijl bij archeologisch onderzoek in de binnenstad altijd wel iets interessants gevonden wordt, is dit zeker niet gegarandeerd voor het buitengebied. Soms blijkt het volledige bodemarchief er verstoord door eerdere ingrepen, zoals vastgesteld werd aan het Guldendal⁽¹³⁾. Op een aantal locaties werden geen oude sporen aangetroffen waar we die wel hadden

verwacht, zoals op de voormalige Alstomsite in Muizen⁽¹⁶⁾, ter hoogte van basisschool De Abeel⁽¹⁸⁾, op de site Kantvelde⁽¹⁹⁾ en in de dorpskern van Heffen⁽²²⁾. Aan de Spuibekstraat⁽¹⁵⁾ is het terrein dermate opgehoogd met puin en aangevoerde grond dat eventuele dieper liggende archeologische resten buiten het bereik van de geplande ingrepen blijven. Ook een terrein aan de Brusselsesteenweg⁽¹⁴⁾ bleek aanzienlijk opgehoogd. Hier zullen nog proefsleuven worden gegraven na het verwijderen van het ophogingspakket. Voor alle andere sites geldt dat er geen verder onderzoek meer hoeft te gebeuren.

Zicht op de grafstenen in de oostelijke pandgang (1)

Losse vondsten

Erfgoeddepot

Dit voorjaar startten de werken die de historische loodsen van de voormalige Alstomsite in Muizen zullen omvormen tot een erfgoeddepot voor Mechelen en de regio. De uitdaging: een optimale bewaring van de ganse collectie in een milieuvriendelijk gebouw. De stad liet zich hiervoor inspireren door een depot van het Science Museum op Wroughton Airfield (UK). Daar werd in een oude hangar een depotruimte opgetrokken met wanden in hennepbeton, een mengeling van kalk en de houtachtige delen van de hennepplant. Dankzij de vochtregulerende eigenschappen van dit natuurlijke materiaal kan er flink bespaard worden op energieverbruik. Het materiaal is niet echt nieuw op de markt, maar met de toepassing ervan bij de bouw van grote opslaginfrastructuur met bijzondere eisen voor het bewaren van erfgoed levert Mechelen wel baanbrekend werk.

Nieuwe regelgeving

Sinds 1 juni 2016 zijn art. 5.4.1 en 5.4.2 van het Onroerenderfgoeddecreet van kracht en moeten bepaalde stedenbouwkundige en verkavelingsaanvragen vergezeld zijn van een bekrachtigde archeologienota. Hiervoor moet de ontwikkelaar, bouwheer of verkavelaar een beroep doen op een erkend archeoloog. Ook nieuw is een lijst van archeologische zones waar strengere regels gelden. Mechelen telt momenteel één archeologische zone: de historische stadskern. Meer informatie vind je bij de stedelijke Bouwdienst en dienst Archeologie en onder meer op de website van Onroerend Erfgoed (www.onroerenderfgoed.be).

Sinte Mettetuin

Als je de vernieuwde Sinte Mettetuin bezoekt, achter het Sociaal Huis tussen de Bruul en de Lange Schipstraat, hou dan zeker ook even halt bij het pas gerestaureerde gotische prieeltje achteraan in de tuin. Sinds 5 juni loopt er een tijdelijke expo over de restauratie van dit opmerkelijke gebouwtje. Archeologische vondsten tonen er ook hoe heel wat Mechelse kloosters - waaronder Leliëndaal - na de 16de-eeuwse godsdienstoorlogen van buiten de stadsmuren naar de binnenstad zijn verhuisd.

Digitale nieuwsbrief

Met deze brochure heb je onze laatste analoge nieuwsbrief in handen. Voortaan gaan we 100 % digitaal. Op die manier brengen we jullie sneller en vaker op de hoogte van nieuwe vondsten en onderzoeksprojecten. Schrijf je nu al in op onze digitale nieuwsbrief via www.mechelen.be/nieuwsbrief-archeologie. Je kan de eerste deze zomer in je mailbox verwachten.

COLOFON

Samenstelling en teksten: Frank Kinnaer, Johan Krist, Bart Robberechts, Liesbeth Troubleyn. Eindredactie: Laurie Gadeyne. Met dank aan alle opdrachtgevers, studiebureaus en medewerkers | Illustraties: Ail-Archeo bvba, ARCHEBO bvba, Center for Artefact Research vzw, Hoembeka vzw, Regionale Beeldbank Mechelen, Stad Mechelen, Studiebureau Archeologie bvba, Vlaamse overheid - departement MOW - afdeling ATO | Vormgeving en druk: Swinnen Printing nv | V.U.: Heidi De Nijn, Grote Markt 21, 2800 Mechelen | D/2016/0797/013.

